

Summary

Paslavska O.Y. Agrarian Reform in Poland (Historical and Legal Aspect).
– Article.

The article researches into Poland's historical experience in carrying out land reform with the aim of radical changes in the system of land ownership connected with the restoration and renovation of the right for private property on land. The reform involves the period dating from 1918, when Poland gained its independence till the beginning of the 21st century.

Key words: agrarian reforms, land ownership, proprietorship of land, farms.

УДК 341.1/8:327

Б.В. Бабін

**ЕВОЛЮЦІЯ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ХХ СТ.**

Сьогодні в системі міжнародного права залишається відкритим питання правової природи міжнародних програм як феномена сучасної нормотворчої та управлінської діяльності держав та міждержавних об'єднань. У той самий час відповідна проблематика має величезну актуальність: достатньо вказати, що міжнародні програми різного характеру є однією з ключових форм діяльності ООН, Ради Європи, НАТО та ОБСЄ. При цьому відкритими залишаються питання міжнародно-правової природи відповідних програм та формату їх співвіднесення з джерелами міжнародного права. Для дослідження правової природи міжнародних програм необхідно визначитися, зокрема, з історичним досвідом використання програмних засобів регулювання міжнародних відносин. Для цього нам необхідно дослідити еволюцію використання таких програмних механізмів на глобальному рівні у ХХ ст., що слід визнати метою цієї статті.

Міжнародні програми як специфічний феномен згадувалися в працях В. О. Кроленко, Е. В. Третяка, К. В. Удовенко. Окремі радянські теоретики міжнародного права, зокрема Г. Є. Бувайник, О. С. Гавердовський, Г. П. Жуков, Н. М. Ульянова, С. В. Черніченко, розглядали аспекти програмної діяльності в міжнародному праві, але цінність цих робіт, виходячи з їх ідеологічного забарвлення, є скоріш емпіричною, аніж теоретичною. Зазначимо, що для реалізації вказаної мети статті необхідно виконати такі завдання: визначитися з аспектами програмного регулювання в рамках діяльності основних учасників міжнародних відносин періоду двополярного світу (СРСР та США), а також із впливом цих процесів на розвиток регуляторів сучасного міжнародного права.

Безперечним фактом є те, що після завершення Другої світової війни зовнішньополітична активність США отримала яскраво виражений програмний характер, який виражався у висуванні “плану Маршалла”, “плану Баруха” тощо.

Ці ініціативи американських посадовців, як правило, на первинному етапі не мали ні міжнародно-правової, ані навіть національної юридичної формалізації. Так, вперше “план Маршалла” був висунутий у виступі державного секретаря США в Гарвардському університеті 5 червня 1947 р. Але внаслідок виключного значення США у післявоєнному світовому устрої відповідні плани справили величезний вплив не лише на міжнародні відносини, але й на міжнародне право, незважаючи на відвертий спротив СРСР. Так, Сталін характеризував висунутий представником США в Комісії з контролю над атомною енергією Б. М. Барухом план міжнародного контролю за атомною енергією “знуцанням над міжнародним планом” [5, с. 495, 498]. Ці програмні ініціативи США протягом певного часу отримали як національну, так і міжнародну інституціоналізацію. Так, задля реалізації плану Маршалла США уклали низку економічних угод про економічну та військову допомогу відповідно до стандартів, встановлених у Законах США 1947 р. “Про надання допомоги іноземним державам” та 1948 р. “Про економічне співробітництво”. Спеціальним адміністративним органом, який відповідав за реалізацію плану Маршалла, стало Управління економічного співробітництва [9, с. 41].

Велике значення для реалізації плану Маршалла мала створена відповідно до Паризької конвенції 16 квітня 1948 р. Європейська організація економічного співробітництва. Як зазначали радянські автори, “США, формально не входячи до цієї організації, використовували тиск та контроль та втручалися як у внутрішню, так і у зовнішню політику її учасників” [9, с. 42]. Американський автор К. Левенштейн також визнавав, що США “отримали право та владу здійснювати далекосяжний контроль над внутрішньою економікою та зовнішньоторговельною політикою держав-учасниць, не надаючи їм взаємних прав”. На його думку, держави цієї організації “були підпорядковані контролю стосовно свого внутрішнього економічного життя як Європейській організації економічного співробітництва, так і уряду США в обсязі, який традиційна концепція суверенітету розглядає як втручання у внутрішні та зовнішні справи, несумісне із правовою природою суверенної держави” [19, р. 230].

З 1951 р. план Маршалла був замінений іншою формою організації взаємодії між США та їхніми союзниками, яка отримала назву “програма взаємного забезпечення безпеки”. Механізм реалізації цієї програми полягав у щорічному ухваленні Конгресом США Закону про взаємне забезпечення безпеки, який містив стандарти для двосторонніх угод про взаємне забезпечення безпеки, які укладалися між США та іншими державами. Радянські автори того часу, гостро критикуючи вказану програму, водночас фактично визнавали ефективність вжитих США програмних заходів для досягнення власних цілей [8, с. 81]. Відповідно до програми взаємного забезпечення безпеки, було створено Управління з питань взаємного забезпечення безпеки, до компетенції якого входило надання допомоги у сферах військових, фінансових, торгівельних, сировинних ресурсів, резервів робочої сили тощо. Інші міждержавні угоди укладалися США в рамках “четвертого пункту програми Трумена” в рамках допомоги відсталім країнам у відповідності до Закону США “Про міжнарод-

ний розвиток” 1950 р. та також носили програмний характер та мали за мету забезпечення сталого розвитку цих держав [9, с. 42].

Слід зазначити, що в радянській державі планування та програмування стосувалося як економічних, так і політичних відносин, що знайшло свій вираз у феномені програм КПРС, які, безумовно за умов двополярного світу, впливали не лише на характер міжнародних правовідносин, але й на правові форми їх регламентації. Це знайшло відображення й у правовій доктрині. Так, Р. Л. Бобров згадував про програмну зовнішню політику радянської держави, зокрема про широку програму визволення африканських та азійських народів, про програму реконструкції міжнародного життя в контексті боротьби з колоніалізмом (при цьому наводяться відповідні підтвердження з листування В.І. Леніна та Г. В. Чичеріна) [2, с. 159]. Г. В. Ігнатенко вказував про наявність у держави того часу “багатого досвіду планування зовнішньої політики, програмування дипломатичних, міжнародно-правових ініціатив” [7, с. 39]. Програмний характер зовнішньої політики відображався у виступах радянських керівників. Наприклад, у промові Л. І. Брежнєва в 1980 р. йшлося про “конкретні пропозиції країн соціалістичної співдружності з питань... міжнародного співробітництва” як про “широку, далекоглядну та реалістичну програму” [3, с. 2].

Окремі радянські автори стверджують, що зовнішня політика радянської держави мала програмний характер з 1917 р., посилячись, зокрема, на Декрет про мир як на акт, де містилась “програма мирного врегулювання” та “генеральний напрям розвитку міжнародних відносин” [6, с. 51]. Г. Є. Бувайник зазначав, що Декрет про мир 1917 р. є зразком підходу “до планування зовнішньої політики, програмування зовнішньополітичних та міжнародно-правових ініціатив, у якому співвідносяться прямі сьогоденні потреби та загальніші завдання, розраховані на більш тривалий період” [4, с. 74], а Г. П. Задорожний у 1951 р. вказував, що “велична програма грандіозних будівель комунізму є величезним стимулом для народів усього світу” [13, с. 594].

Аналіз реальної радянської політики не дозволяє погодитися з такими тезами; у той самий час слід зазначити що в багатьох радянських джерелах вказується на “ленінську стратегію миру, яку втілюють у життя КПРС та Радянська держава”, та стверджується про те, що загальні положення цієї стратегії були викладені в Програмі подальшої боротьби за мир та міжнародне співробітництво, за свободу і незалежність народів (далі – Програма миру), ухваленій на XXIV–XXVI з’їздах КПРС. М. М. Мінасян у 1960 р. вказував, що XXI з’їзд КПРС “дав нову програму боротьби за забезпечення миру та запобігання війні” і що “в цих нових історичних умовах міжнародне право отримує нову стійку основу для свого більш прогресивного розвитку” [14, с. 6-7]. Радянський автор І. І. Лукашук вказував, що “сутність міжнародно-правових норм у взаємовідносинах соціалістичних країн визначається соціальною природою світової соціалістичної системи, її об’єктивними закономірностями”, які обумовлюються, зокрема, програмою КПРС. На думку цього автора, Програма КПРС “справляє серйозний вплив на міжнародно-правові ідеї, принципи та норми” та протягом часу “вплив Програми на міжнародне право буде дедалі більш зростати” [11, с. 17, 54].

Зазначимо, що в цій Програмі дійсно йшлося про категорії суверенності держав, принципи взаємодії соціалістичних та неосоціалістичних країн, зокрема, запроваджувалася категорія “світової співдружності соціалістичних країн”, коло загальних міжнародно-правових принципів, серед яких у контексті програмно-управлінської діяльності цікавим є принцип “розвитку економічного та культурного співробітництва на засадах повної рівності та взаємної вигоди”. Це надало А. Кручковському підстави стверджувати, що Програма КПРС “вказує шляхи та засоби вирішення завдання забезпечення миру і тому народи світу називають її великою хартією всього людства” [11, с. 55].

Г. Є. Бувайник висловлював думку про “величезне міжнародне значення” Програми миру; при цьому він зазначає про розвиток у ній зовнішньополітичної програми попереднього, XXIV, з'їзду КПРС та про те, що з'їзди КПРС “на кожному конкретному історичному етапі розробляють програму зовнішньополітичної діяльності СРСР” [4, с. 3]. Г. П. Жуков, аналізуючи Програму миру, зазначає, що з цим документом “пов'язані позитивні зсуви у міжнародних відносинах та розрядка міжнародної напруженості”. Цей автор визначає цю програму як “концентрований вираз радянської зовнішньої політики”, “науково обґрунтований документ, що спирається на об'єктивні закономірності”. Цей автор також стверджує, що для Програми миру характерний комплексний підхід до явищ міжнародного життя та вказує, що вона стає програмою розробки та ухвалення договорів з роззброєння, створення системи колективної безпеки та інших питань міждержавного співробітництва. Прикладами реалізації Програми миру Г. П. Жуков називав ухвалення дво- та багатосторонніх договорів про відмову від застосування сили (зокрема, між державами соціалістичного блоку та Німеччиною) та зустріч Л. І. Брежнєва з президентом США Дж. Фордом 23-24 листопада 1974 р., тобто як нормотворчими, так і політичними заходами [16, с. 4, 19, 65].

Інші радянські автори відзначали, що Програма миру, “охоплюючи фактично всі сфери міжнародних відносин, визначила найбільш важливі завдання укріплення миру... вирішення глобальних проблем сучасності, що вимагають зусиль усіх держав”, та що “в кожному з шістьох пунктів програми були вказані шляхи вирішення цих проблем, які передбачали широке використання міжнародно-правових засобів” [4, с. 75]. Більшість радянських теоретиків зазначала, що Програма миру стала “широкою та довготривалою програмою прогресивного розвитку міжнародного права” [17, с. 13; 18, с. 45]. Зазначимо, що у Програмі миру дійсно йшлося, зокрема, про особливу актуальність питань про підвищення ефективності принципів та норм міжнародного права в регулюванні торгівельно-економічних та науково-технічних зв'язків між державами, розбудові міжнародних економічних відносин на рівноправних та недискримінаційних засадах; про об'єднання зусиль держав з вирішення глобальних проблем [4, с. 9].

Цікаві погляди на характер Програми миру висловлював радянський автор І. Лук. На його думку, ця програма “створює сприятливі умови для прогресивного розвитку та зміцнення позицій міжнародного права, яке служить

важливим інструментом вирішення завдань, поставлених Програмою миру”; вона “є також програмою розвитку сучасного загального міжнародного права та вказує основні напрями, цілі та принципи такого розвитку”, що нібито свідчить про нові можливості “планованого, цілеспрямованого впливу на міжнародно-правову систему в загальних інтересах” [10, с. 90-91]. У радянській доктрині зазначалося, що Програма миру “ставить чіткі завдання”, у ній “міститься система заходів з вирішення гострих міжнародних проблем”, зокрема через “укладання угод” [16, с. 7], “передбачає комплекс взаємопов’язаних міжнародних акцій” [6, с. 121]. Крім того, як стверджував Н. А. Ушаков, “з урахуванням змін міжнародної обстановки та потреб світового розвитку радянська Програма миру конкретизується, збагачується новими елементами та ініціативами”. На його думку, здійснення цієї Програми передбачало досягнення домовленостей між державами на дво- і багатосторонніх засадах з корінних питань їх взаємовідносин та закріплення таких домовленостей у міжнародних угодах, надання їм обов’язкової сили, встановлення взаємних обов’язків держав [10, с. 7].

В. А. Мазов вказував, що Програмою миру “визначаються відповідно до принципів мирного співіснування завдання послідовного продовження взаємовигідного співробітництва в різних сферах” [12, с. 110]. І. Лук, проаналізувавши партійні програми того періоду, зазначав, що місце комуністичних партій у соціалістичних державах знайшло своє вираження в партійно-урядових актах, які “є визначальними для розвитку співробітництва між учасниками, встановлюючи його основні завдання та напрями”, “поєднують у собі силу та авторитет міжпартійних та міждержавних актів”, “містять загальні цілі, принципи та головні напрями співробітництва”. Він обґрунтовував такі процеси тим, що “інтереси планомірного розвитку системи співробітництва країн соціалізму та реалізації закладених в ній можливостей вимагають на надійний механізм співробітництва та відповідних засобів управління ним” [10, с. 35, 37].

Г. В. Ігнатенко зазначав, що “зовнішньополітичні програмні документи КППС та Радянської держави періоду розрядки”, зокрема Програма миру, містять програмні настанови, що мали “вповні визначено виражену договірно-правову спрямованість”, яка виявлялася в постановці загальних завдань політичного врегулювання, розробці та реалізації державами міжнародно-правових норм, а також “конкретних пропозицій стосовно підготовки та укладання міжнародних договорів по проблемах, що назріли”. Крім того, цей автор вказував, що “в програмних положеннях з’їздів КППС містяться пропозиції щодо підготовки конкретних міжнародних договорів та угод” [7, с. 8, 11, 15]. І. Лук також наголошував на важливості програмних документів, ухвалених комуністичними партіями на багатосторонньому рівні. На думку цього радянського автора, комуністичні партії “не обмежуються вимогою до поваги вже існуючих міжнародно-правових принципів та норм”, вони “розробили детальну програму створення нових норм, укладання угод універсального характеру” [10, с. 41].

Таким чином, роль програмних зовнішньополітичних актів визначали (та іноді навіть перебільшували) всі радянські автори, що їх досліджували. Ці автори зазначали, що вплив соціалізму на розвиток міжнародних відносин та

міжнародного права обумовлює “органічну єдність теорії та практики, з’єднання теоретичної розробки зовнішньополітичних програм із рішучою та послідовною діяльністю з їх втілення в життя”, “правильне співвіднесення стратегії та тактики, визначення завдань, що назріли, шляхів та засобів їх вирішення”. При цьому передбачався позитивний вплив таких програм на прогресивний розвиток та підвищення ефективності міжнародного права. Особливістю таких програм вони вважали поєднання цілеспрямованості з більш конкретними, найбільш актуальними, реально досяжними в умовах десятиріччя завданнями [4, с. 12, 73, 74]. С. А. Малінін додавав, що характерною рисою радянського планування у сфері зовнішньої політики “є комплексний підхід до вирішення міжнародних проблем, зокрема до функцій міжнародно-правового регулювання” [16, с. 129].

Радянські автори визначали Програми миру та Програму подальшої боротьби за мир як “комплексний документ, у якому висунута широка програма узгоджених заходів, спрямованих на вирішення найважливіших проблем, що назріли, у сучасних міжнародних відносинах в інтересах усього людства”, при цьому наголошується на договірно-правову цілеспрямованість програмних настанов цих актів [4, с. 76]. Як визнає Г. В. Ігнатенко, така цілеспрямованість знаходить свій прояв у постановці загальних завдань політичного регулювання, яке передбачає розробку та реалізацію державами міжнародно-правових норм, а також у вигляді конкретних пропозицій щодо підготовки та укладання міжнародних договорів з певних проблем [7, с. 11]. Таке ставлення до партійних програмних актів збереглося в правовій доктрині аж до розпаду СРСР. Навіть у 1990 р. вітчизняний автор Н. Н. Ульянова вказувала на “програму всеохоплюючої системи міжнародної безпеки, висунутою XXVII з’їздом КПРС, що ґрунтується на новому політичному мисленні”, як про форму впливу на міжнародні відносини [15, с. 25]. Водночас щодо природи цих документів цілісних теорій не висувалося.

Необхідність вжиття програмних заходів регулювання міжнародних відносин визнавалася наддержавами ХХ ст. не лише при розбудові власної зовнішньої політики, але й під час налагодження двостороннього діалогу. Зокрема, радянський автор Г. В. Ігнатенко визнавав, що в радянсько-американських відносинах, пов’язаних із обмеженням стратегічних озброєнь, “конкретні програмні настанови становлять важливий елемент правового регулювання”. Цей автор наводить приклад Сумісної заяві урядів СРСР та США у вересні 1961 р., де зазначалося, що програма загального та повного роззброєння “має відбуватися в певній послідовності за етапами” [7, с. 40, 43].

Цікаво, що радянський автор Є. Т. Усенко у 1985 р. доволі небезпідставно стверджувала про те, що великим є “внесок соціалістичних держав у міжнародну договірну практику, як і в розвиток самого права міжнародних договорів”, вказуючи при цьому на те, що “програми співробітництва на тривалу перспективу із загальних та конкретних питань, породжені практикою соціалістичних держав, сьогодні отримали широке поширення у відносинах між соціалістичними та капіталістичними країнами, відіграючи роль фактора укріплення мирного співіснування держав з різними соціально-економічними системами та сприяючи стабілізації міжнародних економічних та політичних відносин” [16, с. 40].

У той самий час практика “капіталістичних країн” доводить, що програмні засоби регулювання міжнародних відносин були прийнятними для них і поза рамками співробітництва із соціалістичним табором.

Таким чином, програмність політичних та правових засобів регулювання міжнародних відносин стала багато в чому обумовленою відповідною політикою основних “гравців” на міжнародній арені періоду “холодної війни”. Такі процеси знайшли своє відображення в діяльності глобальних міжнародних організацій. Зокрема, практично з моменту створення в діяльності ООН значне місце стали посідати програмні заходи та ініціативи. Як їх приклад, можна навести проект Двадцятирічної програми досягнення миру через посередництво ООН, запропоновану Генеральним секретарем ООН Лі Трюгве у 1950 р. Цей проект викликав жваву дискусію щодо змісту та ролі програмних заходів у діяльності ООН. Так, радянський представник в ООН А. Я. Вишинський у виступі 18 листопада 1950 р. зазначав, що така програма “не може будуватися на порушенні важливих принципів та положень Статуту ООН, вона має будуватися на його суворому та неухильному дотриманні”, та відзначив, що до завдань програми повинні входити перспективні дії договірною характеру (зокрема, розробка Пакту ООН про укріплення миру). Крім того, на дев’ятій сесії Економічної та Соціальної Ради ООН була розроблена програма технічної допомоги для економічного розвитку малорозвинених країн [5, с. 273, 277, 285].

У 70-ті рр. ХХ ст. подальший розвиток науково-технічного співробітництва держав був відображений, зокрема, в ухваленій на VI позачерговій сесії Генеральної Асамблеї ООН в 1974 р. Програмі дій із встановлення нового міжнародного економічного порядку [1, с. 48]. У цьому документі викладалися конкретні заходи у сфері зовнішньої торгівлі держав та валютно-фінансових відносин, необхідні для реалізації приписів Декларації про новий економічний порядок, ухваленій на той самій сесії Генеральної Асамблеї ООН [16, с. 168]. Особливе значення для подальшого розвитку програмних механізмів регулювання міжнародних відносин мав Заключний акт загальноєвропейської наради з безпеки та співробітництва в Європі 1976 р. В. І. Менжинський влучно зазначав, що цей акт має складну структуру, яка не дозволяє відносити його до традиційних видів міжнародних актів, оскільки в акті співвідноситься закріплення загальних принципів співробітництва держав-учасниць та довготермінова програма такого співробітництва [16, с. 112]. Інші радянські автори вважали, що саме під впливом Заключного акта складається така нова міжнародно-правова форма співробітництва, як “координаційне планове співробітництво в рамках програм міжнародних організацій” [12, с. 112].

Таким чином, можна дійти висновку, що програмні засоби регулювання міжнародних відносин активно вживалися СРСР, США та іншими державами світу, а також міжнародними організаціями в другій половині ХХ ст. При цьому відповідні програми і плани мали як політичний, так і правовий зміст, що найбільш яскраво виражається сьогодні під час ухвалення міжнародних цільових та комплексних програм, програм співробітництва та програм міжнародних організацій. Правова природа цих актів у контексті вчень про

теорію джерел міжнародного права та міжнародно-правових норм потребує на додаткові наукові дослідження.

Література

1. Андреева Л. П. Международное право и принципы научно-технического сотрудничества государств / Л. П. Андреева // Международно-правовые основы межгосударственного сотрудничества / отв. ред. Н. А. Ушаков. – М. : Ин-т гос. и права АН СССР, 1983. – С. 45-53.
2. Бобров Р. Л. Основные проблемы теории международного права / Р. Л. Бобров. – М. : Междунар. отношения, 1968. – 272 с.
3. Брежнев Л. И. Речь на встрече с избирателями Бауманского избирательного округа Москвы 22 февраля 1980 г. / Л. И. Брежнев // Правда. – 1980. – 23 февр. – С. 2.
4. Бувайник Г. Е. Программа борьбы за мир и свободу народов: правовые проблемы / Г. Е. Бувайник, А. Ф. Высоцкий, Н. Н. Ульянова. – К : Наук. думка, 1980. – 304 с.
5. Вышинский А. Я. Вопросы международного права и международной политики / А. Я. Вышинский. – М. : Госюриздат, 1952. – 508 с.
6. Игнатенко Г. В. Международное право и общественный прогресс / Г. В. Игнатенко. – М. : Междунар. отношения, 1972. – 151 с.
7. Игнатенко Г. В. Разрядка и международные договора / Г. В. Игнатенко. – М. : Междунар. отношения, 1978. – 88 с.
8. Курганов Е. Программа взаимного обеспечения безопасности / Е. Курганов, Е. Николаев // Междунар. жизнь. – 1956. – № 4. – С. 79-85.
9. Левин Д. Б. Основные проблемы современного международного права / Д. Б. Левин. – М. : Госюриздат, 1958. – 275 с.
10. Лук И. Социализм и международное право / И. Лук. – М. : Междунар. отношения, 1977. – 97 с.
11. Лукашук И. И. Программа КПСС и современное международное право : учеб. пособие / И. И. Лукашук. – Саратов : Тип. Прив. ж.д., 1962. – 56 с.
12. Мазов В. А. Правовое регулирование международных торгово-экономических связей государств / В. А. Мазов, В. Г. Борисов // Международно-правовые формы сотрудничества государств в Европе : сб. ст. – М. : Междунар. отношения, 1977. – С. 104-123.
13. Международное право / под ред. Е. А. Коровина. – М. : Госюриздат, 1951. – 600 с.
14. Минасян Н. М. Источники современного международного права / Н. М. Минасян. – Р/Дону : Изд-во Ростов. ун-та, 1960. – 152 с.
15. Научно-технический прогресс и актуальные вопросы международного права : монография / Н. Н. Ульянова, А. А. Шишко, Е. Т. Рунько [и др.]. – К. : Наук. думка, 1990. – 212 с.
16. Советская Программа мира и прогрессивное развитие международного права / Н. А. Ушаков, Е. Т. Усенко, Д. Б. Левин [и др.]. – М. : Наука, 1985. – 216 с.
17. Тункин Г. И. Советская программа мира и международное право / Г. И. Тункин // Сов. ежегод. междунар. права, 1971. – М., 1973. – С. 13-25.
18. Усенко Е. Т. Программа мира и прогрессивное развитие международного права / Е. Т. Усенко, Н. А. Ушаков // Сов. гос. и право. – 1973. – № 4. – С. 43-50.
19. Loewenstein K. Sovereignty and International Cooperation / K. Loewenstein // The American Journal of International Law. – 1954. – № 2. – P. 224-242.

Анотація

Бабін Б.В. Еволюція програмних засобів правового регулювання міжнародних відносин у ХХ ст. – Стаття.

У статті проаналізовані наукові погляди на проблему історичного досвіду використання програмних засобів для регулювання міжнародних відносин. Досліджено відповідний досвід вжиття програмних заходів та його вплив на сучасний феномен міжнародних програм.

Ключові слова: міжнародні програми, програмні правові засоби, міжнародні відносини, міжнародне регулювання.

*Summary***Babin B.V. Evolution of the Program Tools of the Legal Regulation of the International Relations in XX century. – Article.**

The scientific reviews on a problem of the historical experience of using the program tools of the legal regulation of the international relations are analyzed in the article. The coherent experience of the using the program tools and its influence on the modern phenomenon of the international programs are looked at the article.

Key words: international programs, program legal tools, international relations, international regulation.

УДК 323.1(497.17)

К.М. Вітман

**МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ В МАКЕДОНІЇ
(90-і рр. XX ст. – ПОЧАТОК XXI ст.)**

Македонія – колишня Югославська республіка стала ареною міжетнічного конфлікту між титульним етносом – македонцями та другою за чисельністю етнічною меншиною – албанцями. Сталося це набагато пізніше, ніж в інших балканських країнах, у 2001 р.

Взагалі розгляд будь-якого міжетнічного конфлікту на Балканах неможливий без вивчення загальної канви міжетнічних суперечностей регіону. Союзна Федеративна Республіка Югославія впроваджувала неефективну національну політику, яка не лише наклалася на історичне коріння старих міжетнічних конфліктів, а й сформувала передумови сучасних міжетнічних конфліктів на Балканах. У результаті національні суперечності не лише поклали край існуванню самої Югославії, а й вибухнули кривавими міжетнічними конфліктами, до врегулювання яких залучається вся міжнародна спільнота. Можна стверджувати, що Югославія як соціалістичний аналог Радянського Союзу розпалася внаслідок дії національного чинника. Домінування однієї нації в союзному утворенні стимулювало активність інших. Гостроти міжетнічній напруженості додав релігійний чинник. На Балканах зіткнулися дві найпотужніші та найнетерпиміші одна до однієї релігії – християнство та іслам. Так склалося, що фундаментальні міжетнічні суперечності на Балканах були закладені у стосунках мусульманського (албанського) населення та православного в республіках, де православні домінують, – Сербії та Македонії.

Македонія – невелика балканська держана із загальною чисельністю населення трохи понад 2 мільйони. На момент проголошення незалежності Македонія опинилася у скрутному геополітичному становищі. Ні Греція, ані Болгарія, ані Сербія не були налаштовані на позитивне сприйняття свого сусіда. Наприклад, праві болгарські націоналістичні сили не визнають македонців як окрему націю,